

Ollapa jonglööri!

Liisi Huhtala

Juhani Niemi: *Aroid Järnefelt. Kirjailija ajassa ja ikuisuudessa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1037. Helsinki 2005. 340 s.*

Elämäkerran kirjoittajan on oltava jonglööri, joka osaa pitää monta palloa ilmassa yhtä aikaa. Nykyään hän myös tiedostaa asemansa vaikeuden ja pohtii sitä julkisesti.

Juhani Niemikin aloittaa problematisoimalla itsensä elämäkerran kirjoittajana, varsinkin sellaisen kirjailijan elämäkerturina, joka kirjoitti koko ajan itsestään. Niemi tarttuu häneen lukoamatta itseään ennakkokäsityksiin ja tiedostaa valppaasti tutkijan olevan aina kaksinaama: toisaalta kohteensa mielivaltainen pilkkoja, rajaaja ja muokkaaja, toisaalta hänen myötä-eläjänsä, joka tutkiessaan väistämättä kirjoittaa koko ajan myös itseään.

Tuloksena on elämä ja teokset -tyyppinen teos, jonka lineaarista kulkua väljentää teemoittainen ja teosryppäittäinen käsittely. Järnefeltiä nykyaikaistetaan ja koetetaan sekä ryömiä hänen nahkoihinsa että pitää soveliaista etäisyyttä yllä. Jälkimmäinen ilmenee haluna löytää asioille syyt ja selitykset ja olla varovaisen kriittinen. Niemi sanoo, että ajoin ystävätkin pitivät

Järnefeltin elämäntapatoilaisuutta keikailuna ja epäeettisenä hänen käytäntöään hyödynnä kirjoissaan tuttaviaan. (Tutkijan ei ehkä olekaan terveellistä ihailia liikaa kohdettaan. Kohuullinen sympatia riittää.)

*

Niemen Järnefelt on ensin monikansallisen ja monilahjakkaan perheen lupaava poika, joka paitsi kirjoitti myös maalasi ja soitti. Sitten tulee kamppailu Snellmanin ja Tolstoin välillä, myöhemmin Tolstoin ja Nietzschen. 1910-luvun kansalaisaktivismia seurasi 1920-luvun taiteellinen myöhäisnousu. Järnefeltin teoksia käännettiin runsaasti, ja hänen näytelmiään arvostettiin Ruotsissa. Hän oli kiinnostunut elokuvasta modernina ilmaisumuotona ja neuvotteli, tosin tuloksetta, teostensa filmaamisesta. Jotkut hänen teksteistään olivat kokeilevia; Niemi puhuu Pirandellosta ennen Pirandelloa. Kansainvälinen, moderni Järnefelt on uutta!

Järnefeltin tuotannosta Niemi painottaa näytelmiä, joiden asteikko ulottui Kuoleman symbolismista seurafarsseihin, joiden kirjoittamisesta Järnefelt kärsi moraalista krapulaa. Hän

vaati näytelmältä psykologista syvyyttä ja kritikoit Ibseniä sen puutteesta. Totuttua painavammin Niemi tuo esiin myös Järnefeltin viihteisemmät proosateokset: Onnellisten ja Minun Marttani tapaiset bestsellerit, joissa käsiteltiin avioliittoa ja rakkautta. Tämä ei tarkoita sitä, etteikö Järnefelt olisi edelleen Isänmaan ja Gree-ta ja hänen Herransa -romaanien mestari.

Kun kohdetta lähestytään nykyhetken näkökulmasta, käytetään yleensä ajankohtaisia käsitteitä ja nykykieltä. Edellistä edustakoon esimerkiksi Järnefeltin luovuuden liittäminen flow'hun, jälkimmäistä Niemen mukavan vapaa esitystapa, joka vain harvoin horjahtaa yli-iljönteihin. Nykyinen tunnustamiskulttuuri puolestaan antaa vertailupohjaa Järnefeltin ri-peille. Ehkä me juuri nyt kykenemme ymmärtämään hänen uskonnollista etsintäänsä ja hänen eettistä kaipuutaan? Persoonallinen, järkeen perustuva jumalasuhte ja eettisesti sidostuva rakkaus olivat Järnefeltin ydintä.

*

Kiintoisa (ja jotenkin epätoivoinen) on Niemen tarve selittää Järnefeltin tapaista poikkeusihmistä. Ollaan kaikkien elämäkerturien ongelmasa: voiko toista koskaan ymmärtää? Järnefelt itse oli Vanhempieni romaanin esipuheessa sitä mieltä, ettei voi, ei isollakaan tietomäärällä. Aina jää jotain salaan. Niemen selitystarve suuntautuu osin Järnefeltin lahjakkuuteen, osin hänen elämänvalintaansa. Edellisen hän selittää

perheen hedelmällisellä monikansallisuudella, jälkimmäistä hän hakee Järnefeltin päiväkirjojen avulla, siis tavallaan tulkkaa kirjailijaa kirjailijalla. Pikakirjoituksella kirjoitetut päiväkirjat ulottuvat 1890-luvun alusta eli tolstoilaisuuteen heräämisestä 1930-luvulle. Ne näyttävät, miten vaikea Järnefeltille oli tolstoilainen lähetyskäsky luopua omaisrakkaudesta. Eikä ongelmitta käynyt myöskään pienviljelijäksi asettuminen, väkivallan vastustaminen tai kirkkojen avaaminen kaikille.

Järnefelt-elämäkerran suhteellisen suppea muoto toisaalta paketoit kohteensa napakasti, toisaalta jättää langanpäitä repsumaan. Muutama esimerkki: Mikä syvemmässä katsannossa oli Järnefeltin viitattu suhde Kantiin ja Kierkegaardiin tai hänen useasti mainittu feminiinisyytensä? Jälkimmäisessä näkyy jonkinlainen sielunveljeys Juhani Ahoon. Feminiiniseksi luonnehdittu Aho oli Järnefeltin harvoja ymmärtäjiä. Aho ymmärsi myös Pakkalaa, joka puolestaan monessa muistuttaa Järnefeltiä.

Syvennytystoiveista huolimatta: Niemi avaa Järnefeltiä hyvin niin oman aikansa ilmiönä kuin ajattomana, tähänkin päivään istuvana kirjailijana. Hänen Järnefeltinsä on inhimillinen kompuroija eikä niin ahtaasti suomalainen tai tolstoilainen kuin on tavattu ajatella. Ja senkin opimme, ettei ihmistä koskaan pysty jäännöksettä selittämään.

Kirjoittaja on yleisen kirjallisuuden professori Oulun yliopistossa.